

ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON KOE 3.10.2019 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 4) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ilmenevät perusteet, joiden mukaan koesuorituksen lopullinen arvostelu on suoritettu. Tieto siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu kokeeseen, muodostuu kokelaan koesuorituksestaan saamista pisteistä, lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ja lautakunnan määräyksissä ja ohjeissa annetuista arvostelua koskevista määräyksistä. Lopulliset hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaava tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastausvaihtoehtoja tai hyväksytyin vastauksen kaikkia hyväksytyjä yksityiskohtia. Koesuorituksessa mahdollisesti olevat arvostelumerkinnot katsotaan muistiinpanoluonteisiksi, eivätkä ne tai niiden puuttuminen näin ollen suoraan kerro arvosteluperusteiden soveltamisesta koesuoritukseen.

Elämäkatsomustiedosta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Elämäkatsomustieto on perustaltaan monitieteinen oppiaine. Sen tiedeperustaan kuuluu ihmis-, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteitä sekä filosofia. Elämäkatsomustiedossa arvioidaan opiskelijan kykyä tarkastella ja ilmaista katsomuksellisia aiheita monipuolisesti ja taitavasti. Niin ikään arvioidaan hänen laaja-alaista katsomuksellista ymmärrystään. Katsomukselliset kysymykset ovat usein henkilökohtaisia, mutta niiden pohdiskelun perustana ovat ajattelun tiedolliset hyveet: kriittisyys, johdonmukaisuus, ristiriidattomuus ja systemaattisuus.

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Vaikka elämäkatsomustietoon tuli uusi kurssi ja kurssien rakenteessa tapahtui jonkin verran muutoksia, elämäkatsomustiedon tavoitteiden ja sisältöjen kokonaisuus ei muuttunut dramaattisesti. Elämäkatsomustiedon jaos on pyrkinyt laati-

maan tehtävät siten, että syksyn 2019 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Bloomin taksonomia ohjaamassa reaaliaineen kokeen tehtävien laadintaa

Reaaliaineen ylioppilaskokeen tehtävien vaikeustasoissa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunneltu. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavaa kognitiivista prosessia arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Ylioppilastutkintolautakunta on ryhmitellyt tehtävät vaativuustason mukaan neljään luokkaan. Muistamista ja käsittämistä vaativat tehtävät on jaettu suljettuihin (A) ja avoimiin (B) tehtäviin. Esimerkiksi monivalintatehtävät kuuluvat luokkaan A ja määrittelytehtävät luokkaan B. Vaativimmat tasot on myös ryhmitelty kahteen luokkaan, C ja D. D-tason tehtäviin voi kuulua luova elementti, joka lisää tehtävän vaativuutta, koska se edellyttää kykyä soveltaa, kehittää tai muuntaa lukion opetussuunnitelman perusteissa määriteltyä osaamista myös sellaiselle alueelle, jota ei ole käsitelty lukiossa. Vaihtoehtoisesti D-tasolla ovat tarkasteltavana erityisen laajat, monipuoliset sekä mahdollisesti uudentyypiset aineistot ja niiden yhdistelmät.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Ylioppilaskokeessa arvioitava katsomuksellinen ajattelu ilmaistaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun ilmaisemiseen monella tasolla tekstin kirjallisuudesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän elämäkatsomustiedon vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää katsomuksellista ajattelua. Tämä tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Osuuus eli relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä osuva argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein.

Eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Kokelaan taito jäsentää ongelmia ja ratkaisuja käsitteellisesti sekä hänen kykynsä ymmärtää ja arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena. Eheä vastaus on selkeä ja hyvin jäsennelty.

Vakuuttavuus tarkoittaa elämäkatsomustiedossa monipuolisten ja katsomuksellisesti olennaisten lähtökohtien ja näkökulmien johdonmukaista käsittelyä. Vastauksen tietoperusta on riittävän laaja ja tehtävänannon sitä vaatiessa ajankohtainen. Tosiasiaväittämät, perustellut kannanotot ja pelkät mielipiteet erotetaan selvästi toisistaan, ja esitettyjen väitteiden ja perustelujen välillä on selvä yhteys. Osuvat ja tyypillisesti ajankohtaiset esimerkit ovat elämäkatsomustiedolle ominaisia. Ne tekevät vastauksesta vakuuttavan.

Osuuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ohella hyvä katsomuksellinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden hallinnassa sekä ilmiökentän tuntemuksessa. Vastauksen muodolliset ja sisällölliset ulottuvuudet ovat elämäkatsomustiedossa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli sopii tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun ilmaiseminen saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Elämäkatsomustiedon tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden digitaalisten kokeiden määräyksissä (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/fi_reaaliaineiden_digitaalisten_kokeiden_määräykset_2018.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arvioinnissa osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön

liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaen, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeä ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuutus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järkeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen pistemäärät

Elämäkatsomustiedon kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi A-, B- tai C-tason tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme D-tason tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään.

Elämäkatsomustiedon paperisen kokeen hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa mainittiin kaksi erillistä arvioinnin kiintopistettä. Ne olivat ”hyvä vastaus”, jolla tarkoitettiin 3/6 pisteen eli 50 %:n pistemäärän saavuttamista, ja ”kiitettävä vastaus”, jolla tarkoitettiin 5/6 pisteen eli reilun 80 %:n pistemäärän saavuttamista. Digitaalisen kokeen tehtäväosioissa, joista annetaan 6 pistettä, sovelletaan edelleen samaa asteikkoa, vaikka 6 pisteen osuus arvosanan kokonaispistemäärästä on pienentynyt noin kolmannekseen verrattuna paperiseen kokeeseen.

seen. Pistemäärän kasvaessa useammat ennalta määritellyt arviointikohdat helpottavat arviointia. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 8 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska elämäkatsomustiedon kokeessa arvioidaan kokelaiden omaa katsomuksellista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä katsomuksellisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset katsomukselliset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden yhteydessä. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainitut osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuudet. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin yllä olevaan taulukkoon liittyviä ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtävän osiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käytöstä ei anneta ohjeita tai käytön ilmoitetaan olevan vapaaehtoisista, esimerkiksi ”voit käyttää hyväksesi aineistoa”, kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On toki hyvä huomata, että aineisto tällaisissakin tehtävissä antaa informaatiota ja että vastauksen tulee olla yhtä monipuolinen, vaikka aineistoa ei olisi hyödynnetty. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa, mutta näin ei kuitenkaan ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja vastauksesta saatava pistemäärä voi olla korkeintaan 75 % osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä, kuten

argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys on useimmiten suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseen rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat päätelmät. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan essee. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä voi menettää enintään 2 pistettä. 25–50 %:n ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen, yli 50 %:n ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei kuitenkaan voi olla enempää kuin 50 % tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi pisteitä luonnollisesti vähennetään, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa I

1. Einsteinin käsityksiä ihmisestä ja koulutuksesta (20 p.)

Koulutuksen tavoitteet ja sisällöt ovat tärkeä poliittinen kysymys, jonka taustalla on myös yleisempi kysymys siitä, minkälainen ihmisen pitäisi olla. Tehtävän aineistossa fyysikko Albert Einstein ottaa kantaa ennen kaikkea USA:n tilanteeseen 1930- ja 1950-luvuilla, mutta hänen käyttämänsä perustelut ovat sovellettavissa myös muualla ja yhä nykyisinkin. Einstein korostaa itsenäisen ajattelu- ja arvostelukyvyn kehittämisen ensisijaisuutta. Hän ei tee tässä yhteydessä eroa peruskoulun (elementary school) ja lukion (high school) välillä, mutta on perusteltua olettaa, että hänen argumenttinsa pätevät molempiin. Einstein toteaa, että hänen tekemänsä huomiot koskevat tietysti mielessä myös ammatillista koulutusta.

1.1. (10 p.)

Einsteinin pääväite aineistoissa 1.A ja 1.B vaikuttaa olevan se, että tiettyjen yleisten tietojen ja taitojen hankkiminen on välttämätöntä sopusointuisen persoonan kehityksen kannalta. Hän siis olettaa, että kaikkien ihmisten tulisi kehittyä sopusointuisiksi persoonallisuuksiksi. Aineistossa 1.A Einstein katsoo, että itsenäisen ajattelu- ja arvostelukyvyn kehittäminen on ensisijaista suhteessa erityistietojen hankkimiseen. Hän ei täsmennä, mitä hän tarkoittaa itsenäisellä ajattelu- ja arvostelukyvyllä tai erityistiedoilla. Yksi tulkinta on, että hän asettaa vastakkain yleissivistyksen ja ammatillisen erikoisosaamisen. Toinen tulkinta on, että hän kontrastoi yleiset ajattelun taidot ja yksittäisiä asioita koskevat tiedot. Kumpaa tahansa tulkintaa voi kehitellä perustellusti. Aineistossa 1.B Einstein puhuu arvoja koskevasta ymmärryksestä, kauneutta ja moraalista hyvää koskevasta tajuista sekä taidosta tulkita toisten ihmisten motiiveja, harhoja ja kärsimyksiä. Hän liittää ne sopusointuiseen persoonallisuuteen. On luontevaa tulkita, että Einsteinin mukaan sopusointuinen henkilö osaa käyttää arvostelukykyään elääkseen tasapainoista elämää. Hän kunnioittaa tiedollisia, esteettisiä ja moraalisia arvoja sekä osaa sovittaa niiden välisiä jännitteitä omassa elämässään. Einstein asettaa molemmissa aineistossa vastakkain sopusointuisen henkilön ja vain ammatillisen erikoiskoulutuksen saaneen ihmisen, joka ei hanki ymmärrystä moraalista hyvästä ja muista arvoista. Tällaista ihmistä hän vertaa varsin provosoivasti työvälineeseen (aineisto 1.A) ja koulutettuun koiraan (aineisto 1.B).

3 pisteen vastauksessa kokelas erittelee kahta Einsteinin mainitsemaa tietoa tai taitoa tai tulkitsee yhtä tietoa tai taitoa.

5 pisteen vastauksessa kokelas erittelee aineistoon nojautuen kolmea Einsteinin mainitsemaa tietoa tai taitoa ja esittää niistä mielekkään tulkinnan.

8 pisteen vastauksessa kokelas erittelee useimmat aineistossa mainitut tiedot ja taidot ja esittää niistä perustellun tulkinnan.

1.2. (10 p.)

Einsteinin näkemyksen taustalla on USA:n koulutuspoliittinen tilanne 1930- ja 1950-luvuilla. Useat hänen mainitsemansa tiedot ja taidot ovat kuitenkin olleet esillä yleissivistävän koulutuksen tavoitteista ja sisällöstä käydyssä ajankohtaisessa poliittisessä keskustelussa. Siksi olisi perusteltua esittää, että Einsteinin näkemys on edelleen ajankohtainen. Mikäli kokelas kiittää tämän, hänen tulee perustella kantansa erityisen huolellisesti. Hän voi tehdä esimerkiksi varauksen, että vaikka koulutuksen tavoitteena olisi tuottaa Einsteinin mainitsemat tiedot ja taidot, sopusointuinen persoonallisuus ei ole suinkaan koulutuksen kannalta ainoa tai edes keskeisin ihmisihanne. Edelleen voisi esittää, ettei ole kenties perusteltua vaatia kaikkien yksilöiden kehittyvän sopusointuisiksi persooniksi.

Einsteinin näkemyksen ajankohtaisuutta voi pohtia eri näkökulmista. Yksi näkökulma on pohtia sitä, mitä yleissivistyksellä nykyään tarkoitetaan ja miten se mahdollisesti eroaa Einsteinin näkemyksestä. On perusteltua huomauttaa, ettei ole mitään yhtä nykynäkemyksiä yleissivistyksestä. Yhtenä lähtökohtana voi kuitenkin pitää koulun tarjoamaa opetusta. Pohdintaa voi syventää tarkastelemalla sitä, miksi yleissivistys on tärkeää ja miksi juuri koulun pitäisi opettaa sitä. Kyse on siis siitä, mikä merkitys koulun antamalla yleissivistyksellä on verrattuna kodista tai muista yhteisöistä saatuun yleissivistykseen. Tässä on luontevaa kiinnittää huomiota siihen, että koulu tarjoaa kaikille oppilaille saman yleissivistyksen, kun taas kukin oppilas saa kotoaan ja muista yhteisöistä erilaiset lähtökohdat. Yleissivistävä koulu pyrkii näin tasoittamaan lähtökohtien epätasa-arvoa. Tätä voi pitää etuna tai haittana sen mukaan, miten yksilön ja yhteisön välinen suhde nähdään. Pohjoismaisissa sosiaali-liberalistisissa yhteiskunnissa lähtökohtien välistä epätasa-arvoa on pyritty tasoittamaan sosiaalisista syistä. Sitä vastoin puhtaammin liberalistisissa yhteiskunnissa (kuten USA:ssa) yksilöiden lähtökohtien välisiä eroja tasoitetaan ainoastaan, mikäli se palvelee yksilönvapauksien toteutumista. Yleissivistävän koulutuksen on katsottu liberalistisissäkin yhteiskunnissa edistävän yksilönvapauksia. Aineistossa ei avata tällaista yhteiskunnallista näkökulmaa koulutukseen, mutta se on toki yhteensopiva Einsteinin näkemyksen kanssa.

Toinen vaihtoehto on pureutua tarkemmin yleissivistyksen eri alueisiin ja pohtia sitä kautta Einsteinin näkemyksen ajankohtaisuutta. Einsteinin näkemys vaikuttaa olevan yhteensopiva suomalaisen peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmissa mainittujen yleisten oppimistavoit-

teiden kanssa. Einsteinin näkemyksessä voisi edelleen nähdä korostuvan elämänkatsomustiedon kaltaisen oppiaineen, jossa painottuvat yleiset ajattelu- ja arvostelutaidot. Toisaalta minkä tahansa oppiaineen voi katsoa edistävän näitä taitoja, joita Einstein pitää yhden mahdollisen tulkinnan mukaan tärkeämpinä kuin kunkin oppiaineen erityisiä oppisisältöjä.

Kolmas vaihtoehto on pohtia Einsteinin näkemystä esimerkiksi suhteessa tämänhetkiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Voi esimerkiksi todeta, että työmarkkinat muuttuvat nopeasti, mikä näyttäisi korostavan laaja-alaisten taitojen merkitystä kapea-alaisen ammat-tiosaamisen sijaan. Vankan yleissivistyksen varassa on myös helpompaa kouluttautua uuteen ammattiin, mikäli se on työmarkkinoiden tai yksilöllisten syiden tähden tarpeen.

Neljäs vaihtoehto on pohtia Einsteinin näkemystä suhteessa ihmisen oppimista ja kehitystä koskevaan ajantasaiseen tutkimustietoon. Pohdinnassa voi hyödyntää tietoja esimerkiksi kehityopsykologiasta.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee jonkin asiaankuuluvan huomion Einsteinin näkemyksen ajankohtaisuudesta.

5 pisteen vastauksessa kokelas tekee useita asiaankuuluvia huomioita Einsteinin näkemyksen ajankohtaisuudesta tai pohtii johdonmukaisesti perustellen yhtä asiaankuuluvaa huomiota.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii Einsteinin näkemyksen ajankohtaisuutta johdonmukaisesti vähintään kahdesta eri näkökulmasta. Vaihtoehtoisesti kokelas syventyy pohdinnassaan yhteen näkökulmaan, jonka hän suhteuttaa valaisevasti esimerkiksi ajankohtaiseen koulutuspolitiikkaan, yhteiskunnalliseen tilanteeseen tai kehityopsykologiseen tutkimustietoon.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa vuodelta 2015 (LOPS15) tehtävä liittyy kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) sisältöön ”katsomuksellisen argumentaation erittely eri näkökulmista” ja kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöön ”filosofisia – – ihmiskäsityksiä ja -ihanteita”. Vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS03) tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöön ”käsityksiä ihmisestä”.

2. Kännykät koulussa (20 p.)

Vastauksessa tulee pohtia kännyköiden hyviä ja huonoja puolia koulussa niin yksilön, koulun kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Yksilön näkökulmasta hyötyinä voi mainita jo aineistosakin todetun oppimisen edistämisen sekä tiedon hankkimisen ja yhteydenpidon helpottamisen. Toisaalta voi pohtia sitä, missä määrin kännykät häiritsevät keskittymistä koulutyöhön oppitunneilla ja korvaako ruudun tuijottaminen välitunneilla reaali maailman ihmissuhteita ja elämää. Tämän voi tulkita mahdolliseksi haittapuoleksi.

Koulunkin näkökulmasta kännyköiden hyvänä puolena voi pitää sen tarjoamia uusia mahdollisuuksia opiskeluun ja tiedonhankintaan. Haittapuolena voi taas pitää kännyköiden käyttöön liittyviä mahdollisia järjestyshäiriöitä. Edelleen oppilaat ja opiskelijat saattavat olla keskenään eriarvoisessa asemassa, mikäli koululla ei ole tarjolla kännykkää niille, joilta se puuttuu.

Yksilön ja koulun näkökulmista voi pohtia myös tietosuojan ongelmia ja tiedon korjaamisen hankaluuksia: verkkoon ladattua tietoa ei saa helposti pois. Digimaailma mahdollistaa myös kiusaamisen, kuvamanipuloinnin ja väärin tietojen levittämisen koulussakin.

Yhteiskunnan näkökulmasta voi tarkastella Macronin käyttämää argumenttia kännykkäkiellon turvaamasta vapaudesta. Kokelas voi suhtautua kriittisesti siihen, kyetäänkö vapaus turvaamaan kieltojen avulla; näkemys tulee perustella. Hän voi pohtia, mitä vapaus digitalisatiosta saattaisi tarkoittaa, ja perustella, miksi tällaista vapautta tarvitaan tai miksi ei tarvita. Tässä yhteydessä on mahdollista tuoda esiin kulttuurien välisiä eroja suhtautumisessa hyötyihin ja haittoihin.

Vastauksessa voi käyttää hyödyksi näkemyksiä vapauden luonteesta ylipäätään ja vedota siihen, että ajatus on sisäisesti ristiriitainen. Toisaalta vaikka yksilön vapaus on perusoikeus, on silti monia muitakin tilanteita, joissa ihmisten toimintaa rajoitetaan erilaisilla kielloilla, erityisesti siksi, että se uhkaa toisten ihmisten vapauksia. Alaikäisten vapautta on rajoitettu yhteiskunnassa monessa muussakin asiassa heidän oman etunsa nimissä, ja varsinkin kouluissa oppilaiden vapauksia rajoitetaan jatkuvasti. Jälkimmäisessä vaihtoehdossa voi käyttää hyödyksi jo aiemmin esitettyjä näkemyksiä kännyköiden oppitunteja häiritsevästä vaikutuksesta

tai niiden mahdollisesti addiktoivasta luonteesta. Addiktoitunut henkilö tarvitsee rajoituksia päästäkseen riippuvuudestaan eroon. Näkemystä voi perustella myös esimerkiksi työrauhalla tai huomion kiinnittymisellä oppitunnin ulkopuolisiin asioihin.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin perustellun näkemyksen kännyköiden koulukäytön puolesta tai sitä vastaan yksilön, koulun tai yhteiskunnan näkökulmasta.

10 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee kännyköiden koulukäytön hyviä ja huonoja puolia koulussa vähintään kahdesta tehtävänannon näkökulmasta ja tekee jonkin huomion aineistossa esitetyistä väitteistä.

15 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee monipuolisesti ja johdonmukaisesti kännyköiden käytön hyviä ja huonoja puolia koulussa kaikista kolmesta annetusta näkökulmasta sekä hyödyntää pohdinnassaan aineistoa.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas liittää pohdintansa laajempiin, esimerkiksi addiktioita, teknologian kehitystä, lainsäädäntöä tai yksilön vapautta ja sen rajoituksia koskeviin näkökohtiin.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöihin ”opiskelu” ja ”identiteetti, elämänvalinnat ja elämäntapojen hallinta”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Hyvä elämä (ET1) sisältöihin ”hyveitä ja paheita koskevia käsityksiä ennen ja nyt sekä niiden suhde elämäntapoihin ja tottumuksiin” ja ”yksilöllinen elämä ennen sekä nykyisessä monien mahdollisuuksien yhteiskunnassa”.

3. Eurooppalaiset arvot (20 p.)

Aineistossa 3.A mainitut eurooppalaiset arvot ovat itse asiassa osa kaikille kuuluvia ihmisoikeuksia. Haastateltavat haluavat korostaa sitä, että Euroopassa nämä oikeudet toteutuvat, mutta sama ei kaikkialla ole itsestäänselvyys. Haastateltavat korostavat myös sitä, että näitä arvoja ja oikeuksia täytyy puolustaa ja pitää yllä juuri siksi, että niiden toteutuminen ei ole itsestään selvää. Hyvässä vastauksessa tämä nostetaan esille.

Vastauksessa on olennaista eritellä eurooppalaisten arvojen toteutumisen nykytilaa Suomessa, Euroopassa ja muualla maailmassa sekä esittää näkemys siitä, mikä niitä uhkaa. Tällaisia uhkia voivat olla esimerkiksi välinpitämättömyys, populismi, rasismi ja muukalaisvihamielisyys. Näistä on paljon viimeaikaisia esimerkkejä eri puolilta Eurooppaa, Pohjola- ja Itä-Eurooppaa. Myös vetoaminen kulttuuriin voidaan nähdä uhkana: jo ilmaisu ”eurooppalaiset arvot” voi johdattaa relativistiseen ajatukseen, että eurooppalaisilla on omat arvonsa ja muilla kansakunnilla omansa. Turkin ja Venäjän tilannetta sopii myös tarkastella. Näissä tapauksissa on ilmeistä, että eurooppalaisen oikeusvaltioperiaatteen juurruttaminen hallintoon on vaikeaa.

Hyvässä vastauksessa huomioidaan se, että aktiiviseen kansalaisuuteen kuuluu sitoutuminen ihmisoikeuksiin ja kansalaisvapauksiin sekä halu pitää yllä ja puolustaa niitä. Kokelas voi tehdä huomioita siitä, miksi nämä oikeudet ovat tärkeitä kaikille eikä vain eurooppalaisille tai esittää kriittisen arvion käsiteltävien arvojen toteutumisesta Euroopassa nykyään. On myös mahdollista käsitellä yksityiskohtaisemmin joitakin aineistossa mainittuja oikeuksia, kuten sanan- ja ilmaisunvapautta, tyttöjen tai naisten oikeuksia tai vähemmistöjen oikeuksia.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin asianmukaisia näkökohtia aineistossa esitettyjen arvojen toteutumisesta tai niitä koskevista uhista Suomessa, Euroopassa tai globaalisti.

10 pisteen vastauksessa kokelas erittelee perustellen aineistossa esitettyjen arvojen toteutumista ja niitä koskevia uhkia Suomessa ja Suomen ulkopuolella.

15 pisteen vastauksessa kokelas erittelee monipuolisesti ja johdonmukaisesti perustellen ai-
neistossa esitettyjen arvojen toteutumista ja niitä koskevia uhkia Suomessa, Euroopassa ja
globaalisti.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas liittää vastauksensa laajempiin yhteiskunnallisiin nä-
kökohtiin esimerkiksi demokratian merkityksestä ja populismin sille luomasta uhasta.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssiin Yksilö ja yhteisö (ET3), erityisesti sisältöihin ”yhteiskunta-
tutkimuksen perusteita, kuten sosiaaliset tosiasiat, yhteiskunnalliset rakenteet ja modernin
länsimaisen yhteiskunnan erityis-piirteet sekä näiden vaikutus yksilön elämään” ja ”ihmisoi-
keudet, uskonnon- ja omantunnon vapaus, globaali oikeudenmukaisuus ja kestävän tulevai-
suuden rakentaminen moraalisisina ja poliittisina vaatimuksina sekä näitä vaatimuksia vastus-
tavat näkemykset ja toimet mukaan lukien ihmisoikeusloukkaukset sekä holokausti”.

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssiin Yksilö ja yhteisö (ET3), erityisesti sisältöihin ”hyvä kansa-
lainen suomalaisena, eurooppalaisena ja maailmankansalaisena” ja ”poliittiset ihanteet,
ideologiat, utopiat ja demokratian muodot” sekä kohtaan ”oikeudenmukaisuus yhteiskunnal-
lisena, maailmanlaajuisena ja ekologisena kysymyksenä”.

4. Kulttuuri merkitysten verkkona (20 p.)

Kulttuuri voidaan määritellä eri tavoin. Vaikuttaa kuitenkin ilmeiseltä, että määritelmän tulee
sisältää ajatus siitä, että kulttuuri on ihmisyhteisöjen oma luomus ja että se ohjaa yksilöiden
toimintaa. Kulttuuriantropologi Clifford Geertzin määritelmät ihmisestä ja kulttuurista otta-
vat huomioon nämä kaksi seikkaa. Geertzin määritelmässä painottuvat ihmisen luomat mer-
kitykset ja niiden väliset suhteet: ”ihminen on eläin, joka roikkuu itse kutomissaan merkitys-
verkoissa”, ”kulttuuri muodostuu näistä verkoista”.

On luontevaa tulkita, että ihmiset luovat merkityksiä ilmein, elein, tavoin ja erityisesti sym-
bolisen kielen välityksellä. Merkityksiä tarvitaan, koska ihminen on sosiaalinen eläin, joka
kommunikoi havaintojaan, ajatuksiaan ja pyrkimyksiään lajitovereilleen. Merkitykset määrit-
tävät myös kulttuurimme rajat. Geertz ilmaisee tämän sanomalla, että ihminen ”roikkuu itse

kutomissaan merkitysverkoissa”. Ajatus on se, että kulttuurinen liikkuma-alamme rajautuu merkitysverkon muodostamiin yhteyksiin. Yhteyksiä voi luoda lisää, mutta ilman niitä emme voi toimia sosiaalisina olentoina.

Hyvässä vastauksessa annetaan erilaisia esimerkkejä. Ne voivat koskea mitä tahansa merkityksellistä inhimillistä toimintaa tervehtimisestä ja ruokailutavoista tieteeseen, taiteeseen ja uskontoon. Esimerkiksi ruokailutavat ja ruokaan liittyvät käsitykset vaihtelevat kulttuureittain. Ruokailutavoilla määritellään sitä, mikä on yhteisössä sopivaa. Raa’an lihan syömistä pidetään tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta useimmissa kulttuureissa ”barbaarisena”. Monet muut ruokailutavat ja ruokaan kytkeytyvät käsitykset implikoivat hienovaraisempia erotteluja, jotka ovat usein yhteydessä sosiaalisen aseman ja siihen liittyvän ”hyvän maun” ilmaisemiseen. Ylemmät sosiaaliluokat ovat Suomessakin perinteisesti arvostaneet ruoan makua ja muita esteettisiä ominaisuuksia itsessään, kun taas raskasta ruumiillista työtä tekeville ”rahvaalle” ruoka on merkinnyt pelkkää ruumiin ravintoa. Vastaavia huomioita voi tehdä juomisen ja nautintoaineiden käytön sosiaaliluokittumisesta. Edelleen ruokavaliolla saateen ilmaista poliittista kantaa. Esimerkiksi vegaanisen ruokavalion noudattaminen voidaan tietyissä yhteyksissä tulkita kannanotoksi eläinten oikeuksien ja luonnon kestokyvyn säilyttämisen puolesta. Kulttuurisesta näkökulmasta syöminen ja juominen eivät ole siis pelkkää syömistä ja juomista, vaan ne tapahtuvat aina tietynlaisessa kulttuurisessa merkitysyhteydessä.

Myös uskonto voi olla käyttökelpoinen esimerkki siitä, miten ihmiset luovat kulttuuriinsa merkityksiä. Usein ne ilmenevät heidän elämässään konkreettisina rajoituksina ja käskyinä, jotka kertovat, miten pitää elää ja mitä pitää välttää. Tutuimpia esimerkkejä tästä ovat kristinuskon kymmenen käskyä tai islamin viisi peruspilaria.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa jonkin esimerkin ja kuvaa sitä, miten kulttuurin jäsenet luovat merkityksen kyseisessä tapauksessa, tai sitä, miten he ovat sen rajoittamia.

10 pisteen vastauksessa kokelas antaa havainnollisen esimerkin ja kuvaa sitä, miten kulttuurin jäsenet yhtäältä luovat merkityksiä, toisaalta ovat niiden rajoittamia kyseisissä tapauksissa. Hän käyttää hyväkseen ainakin toista Geertzin määritelmää.

15 pisteen vastauksessa kokelas antaa havainnollisen esimerkin ja kuvaa monipuolisesti sitä, miten kulttuurin jäsenet yhtäältä luovat merkityksiä, toisaalta ovat niiden rajoittamia kyseisissä tapauksissa. Hän käyttää hyväkseen molempia Geertzin määritelmiä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas soveltaa taitavasti Geertzin määritelmiä ja syventää vastaustaan asettamalla esimerkkinsä sopivaan laajempaan kulttuuriseen (mukaan lukien historialliseen) asiayhteyteen.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Kulttuurit katsomuksen muovaajina (ET4) sisältöihin ”kulttuurin käsite ja merkitys”, ”kulttuuri merkityksiin perustuvana inhimillisenä toimintana” ja ”kulttuurin vaikutus yksilön maailmankuvaan ja elämäkatsomukseen”. LOPS03:n kurssissa Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4) vastaava sisältö on ”kulttuurin käsite ja merkitys”.

5. Poliittiset ja uskonnolliset katsomukset (20 p.)

Uskonnolliseksi katsomukseksi on luontevaa nimetä jokin uskonto, jonka oppiin tai yhteisöllisiin käytänteisiin uskontoa tunnustava henkilö on sitoutunut. Vastaavasti poliittiseksi katsomukseksi on perusteltua nimetä jokin poliittinen ihanne tai ideologia, jonka henkilö tunnustaa ja jota hän mahdollisesti edistää toimimalla kansalaisena.

Uskonnollisen ja poliittisen katsomuksen yhtäläisyyksiä ja eroja on mielekkäintä käsitellä suhteessa katsomuksen yleisiin piirteisiin: maailmankuvaan, arvoihin ja käsityksiin siitä, miten tietoa tulee hankkia ja toimintaa perustella. Katsomuksen omaava henkilö ei välttämättä itse erittele katsomustaan tällä tavalla, mutta elämäkatsomustiedossa tällainen tutkimuksellinen lähestymistapa on perusteltu. On hyvä huomata, että kaikkiin katsomuksiin ei liity selkeästi erotettavaa käsitystä maailmankuvasta ja tiedonhankinnan ja toiminnan perusteista. Ne löytyvät esimerkiksi marxismista tai tomistisesti tulkitusta kristinuskosta, mutta voivat puuttua esimerkiksi nykyisten poliittisten puolueiden periaateohjelmista. Suppeassa mielessä katsomukseksi voidaan siten tulkita näkemys perusarvoista ja niiden mukaisesta toiminnasta. Tällaiset voidaan katsoa löytyvän esimerkiksi Vihreän puolueen periaateohjelmasta, joka no-

jaa vahvasti luonnonsuojelun tärkeyteen. Hyvässä vastauksessa käytetään joitakin katsomusten analyysiin kehitettyjä yleisiä käsitteitä, kuten maailmankuva tai arvo.

Yhtäläisyydet ja erot riippuvat valituista esimerkeistä. Esimerkiksi kristinuskon ja marxismin yhtäläisyyksiä ovat oletus ihmisten välisestä tasa-arvosta. Erona on se, miten tasa-arvo perustellaan. Kristinuskon mukaan kaikilla ihmisillä on yhtäläinen arvo siksi, että he ovat Jumalan luomia. Marxismissa tasa-arvoa perustellaan yhteiskuntaluokkien välisen riiston poistamisen ja yksilön vapauden näkökulmista. Erot liittyvät näin osittain erilaisiin maailmankuviin, osittain arvoteoriaan. Eroja löytyy myös tiedonhankinnasta. Kristinuskossa maailman katsotaan olevan Jumalan luoma ja Jumalaa koskevan tiedon perustuvan viime kädessä ilmoitukseen, kun taas marxismissa todellisuuskäsitys rakennetaan tieteellisen ja filosofisen tutkimuksen tarjoamalle perustalle. Useimmat marxilaiset ajattelevat, että tällainen tutkimus oikeuttaa meidät olettamaan vain aineellisen todellisuuden, jonka varassa lepäävät ihmismieli ja kaikki inhimillisen kulttuurin muodot, mukaan lukien uskonto.

Yhtäläisyyksiä ja eroja voi pohtia myös tarkastelemalla, mikä on valittujen katsomusten keskinäinen suhde. Tarkastelussa on olennaista huomata, että uskonnollinen ja poliittinen katsomus voivat olla joissakin suhteissa yhteensopivat, toisissa ristiriidassa keskenään. Lisäksi aikojen saatossa katsomukset ovat saaneet erilaisia tulkintoja. Marxilaiset ovat perinteisesti syyttäneet kristittyjä poliittisesta konservatismista tai silkasta välinpitämättömyydestä politiikkaa kohtaan, mutta tietyt kristinuskon suuntaukset ovat hyvinkin poliittisia, kuten latinalaisesta Amerikasta peräisin oleva vapautuksen teologia, joka on poliittisilta tavoitteiltaan linjassa marxismin kanssa.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa esimerkit uskonnollisesta ja poliittisesta katsomuksesta ja kuvaa yhden yhtäläisyyden ja eron.

10 pisteen vastauksessa kokelas antaa esimerkit uskonnollisesta ja poliittisesta katsomuksesta sekä pohtii vähintään kahta keskeistä yhtäläisyyttä ja eroa.

15 pisteen vastauksessa kokelas antaa esimerkit uskonnollisesta ja poliittisesta katsomuksesta sekä pohtii niiden yhtäläisyyksiä ja eroja monipuolisesti maailmankuvan, arvojen tai tiedon ja toiminnan perusteiden kannalta.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas käyttää vertailussaan katsomuksen analyysiin kehitettyjä yleisiä käsitteitä ja osoittaa tuntevansa niiden käyttöön liittyviä rajoituksia.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) sisältöön ”erilaisia maailmankatsomuksia – – uskonnollisia, poliittisia” ja kurssin Katsomusten maailma (ET5) sisältöön ”tämän päivän merkittävien maailmankatsomuksellisten järjestelmien, kuten – – suurten uskontojen, suhde – – politiikkaan”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöön ”maalliset ja uskonnolliset katsomukset maailmankuvan perustana”, kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”poliittiset ihanteet” ja kurssin Maailman selittäminen katsomusperinteissä (ET5) sisältöön ”maailman myyttinen selittäminen ennen ja nyt”.

6. Valvontayhteiskunta (20 p.)

Tehtävän aineisto on BBC:n raportista, joka käsittelee Kiinan kehittyvää valvontateknologiaa. Kokelaan tulee arvioida valvonnasta seuraavia hyötyjä ja haittoja niin yksilön kuin yhteiskunnan näkökulmista. Näkökulmat ovat osittain päällekkäiset, ja niiden yhteys välittyä hyvästä vastauksesta.

Yksilön näkökulmasta kehittyvän valvonnan vaikutukset voidaan jakaa kahteen osaan: turvallisuuden lisääntymiseen ja yksityisyyden vähenemiseen. Esimerkkeinä turvallisuuden lisääntymisestä voi nostaa esiin erilaiset kodin turvajärjestelmät, salasana tai vaikkapa lasten liikkeiden seuraamisen puhelimella sekä valtion ja eri instituutioiden takaaman yleisen ja yhteiskunnallisen turvallisuuden lisääntymisen. Tätä edustavat muun muassa poliisin televalvonta, pankkien rahavirtojen valvonta, henkilötunnisteiden kehittyminen ja kehittyvä kameravalvonta. Lisääntyvän valvonnan käänköpuolena on yksityisen alueen kaventuminen. Tässä kenties suurimpina tekijöinä ovat tällä hetkellä Google, Facebook ja muut vastaavat yhtiöt

sekä erilaiset tietoja keräävät tiedustelupalvelut. On hyvä huomata, että ihmiset ovat suostuneet yksityisyyden kaventumiseen suurimmaksi osaksi vapaaehtoisesti. Aineistosta nähdään, miten radikaaliin valvontaan nykyteknologia antaa mahdollisuuden, kun jokaisen kansalaisen liikkeitä voidaan valvoa lähes 24 tuntia vuorokaudessa viikon jokaisena päivänä. Tässä keskeinen kysymys on, miten kaikkea kerättyä tietoa käytetään ja kuka sen käyttöä valvoo. Esimerkki hieman lievemmästä ristiriidasta yksityisyyden säilyttämisen ja turvallisuuden lisäämisen välillä saatiin Suomessa, kun maanteiden ylinopeuskamerat ajateltiin muuttaa laskemaan keskinopeuksia yksittäisten tutkahavaintojen tekemisen sijaan. Haittapuolena ilmeni, että samalla luotaisiin järjestelmä, jolla voitaisiin seurata kaikkien autoilevien kansalaisten liikkeitä ympäri Suomea.

Yhteiskunnankin näkökulmasta kehittyvän valvonnan lisäämä turvallisuus on tärkeä näkökohta. Turvallisuuden takaamista pidetään usein yhteiskunnan tärkeimpänä tehtävänä. Turvallisuutta lisääviä keinoja ovat esimerkiksi televalvonta, pankkien rahavirtojen valvonta, henkilötunnisteiden käyttö ja kameravalvonta. Lisääntyvää valvontaa on usein perusteltu sillä, ettei ”rehellisellä kansalaisella ole mitään salattavaa”. Kuten aineisto havainnollistaa, valtiolla on tulevaisuudessa lähes rajattomat mahdollisuudet valvoa kansalaisia. Tämä mahdollistaa myös monenlaisten tietojen keräämisen. Valtion omista kansalaisistaan keräämät tiedot ja niistä koostuvat tietopankit eivät ole itsessään paha asia, ja ne tarjoavat korvaamaton materiaalia muun muassa kansanterveyttä koskeville tieteellisille tutkimuksille. Keskeinen kysymys koskee tässäkin sitä, miten kerättyä tietoa käytetään ja kuka sen käyttöä valvoo.

Yksilön ja yhteiskunnan näkökulmista voi arvioida myös kehittyvän valvonnan seurauksia viranomaistoimintaan ja sen läpinäkyvyyteen. Teknologian suomat mahdollisuudet saada tietoa päätöksenteosta ja julkisten varojen käytöstä ovat oletettavasti hyvä asia sekä yksilöille että yhteiskunnalle. Läpinäkyvyyden on demokraattisissa yhteiskunnissa perinteisesti oletettu tehostavan virkamiesten toimintaa ja vähentävän heidän väärinkäyttönsä. Siksi läpinäkyvyyden on otaksuttu parantavan kansalaisten luottamusta hallintoon. Hyvässä vastauksessa näitä oletuksia ei kuitenkaan oteta itsestäänselvyyksinä. Siinä voidaan pohtia myös, miten kehittyvän valvonnan seuraukset mahdollisesti eroavat erilaisissa yhteiskunnissa, esimerkiksi demokraattisissa ja epädemokraattisissa.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin keskeisen tai muutaman heikommin osuvan hyödyn tai haitan yksilön tai yhteiskunnan näkökulmasta.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittää aineistoa hyödyntäen muutaman kohtuullisen osuvan hyödyn ja haitan tai arvioi monipuolisesti joko hyötyjä tai haittoja yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta.

15 pisteen vastauksessa kokelas arvioi aineistoa hyödyntäen johdonmukaisesti ja monipuolisesti sekä hyötyjä että haittoja yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan tarkastelemalla esimerkiksi kehittyvän valvonnan seurauksia erilaisissa yhteiskunnissa.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssiin ET6, erityisesti sisältöön ”ihmiskunnan suuret maailmankuvalliset, -katsomukselliset ja teknologiset murrokset sekä niiden vaikutukset ihmisten käsitykseen maailmasta ja itsestään: ihminen ympäristönsä ja itsensä muokkaajana” sekä sisältöön ”Prometheus-myytistä teknoutopioihin ja -dystopioihin, ihmisen suhde valistuksen ideoihin ja teknologiseen kehitykseen.” LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssiin ET3, erityisesti sisältöön ”ihminen sosiaalisena olentona, yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys, yksityinen ja julkinen” sekä sisältöön ”vallan käsite, vallan muodot ja valtasuhteet sekä erilaiset vaikuttamiskeinot”.

Osa II

7. Vammaisuus (30 p.)

Vammaisella tarkoitetaan henkilöä, jonka toimintakyky on rajoittunut pysyvästi joko synnyntäisen tai myöhemmin elämässä syntyneen vamman seurauksena. Vammaiset eivät muodosta yhtä homogeenista ryhmää, vaan on olemassa useita erilaisia vammaisryhmiä, joilla kullakin on omat erityispiirteensä. Lisäksi vammaisuuden aste voi vaihdella merkittävästi,

joten yksilölliset erot ovat suuria. Tästä syystä hyvästä vastauksesta ilmenee ymmärrys siitä, että vammaisiakin tulee kohdella ensisijaisesti yksilönä, ei ryhmän edustajana.

7.1. (15 p.)

Vammaisia koskeva yhteiskunnallinen erottelu eli diskriminaatio voi olla positiivista tai negatiivista. Positiivinen erottelu tai erityiskohtelu perustuu pyrkimykseen korjata lähtökohtien epätasa-arvoa suhteessa muihin. Tällaista voi olla esimerkiksi istuinpaikkojen varaaminen näkövammaisille bussin etuosasta tai ylioppilaskokeen tarjoaminen ilman kuvamateriaalia. Liikuntavammaisille on puolestaan järjestetty luiskia ja hissejä ja kuulovammaisille induktiosilmukoita julkisiin tiloihin. Kussakin tapauksessa vammaisille tarjotaan sama palvelu kuin muillekin. Tämän lisäksi vammaisille voidaan tarjota erityispalveluita, kuten kuulovammaisten koulu. Paralympialaiset kuuluvat kaiketi myös tähän kategoriaan.

Negatiivisessa erottelussa on kyse syrjinnästä, jossa vammaiselta evätään jokin kaikille kuuluva oikeus, velvollisuus tai etu pelkästään hänen vammaisuutensa perusteella. Syrjintä saattaa olla rakenteellista. Aineistossa 7.A tällaisena tapauksena voi pitää sitä, ettei kehitysvammaisille ole järjestetty yhdenvertaista mahdollisuutta peruskoulun jälkeiseen ammattikoulutukseen, vaikka Suomen perustuslain 16. § vaikuttaisi sitä edellyttävän ja monet kehitysvammaiset pystyisivät suorittamaan ammattikoulun ja siirtymään työelämään koulutustaan vastaaviin tehtäviin. Vaikka palveluja olisikin saatavilla, niiden tarjonnassa saattaa olla paikakkuntakohtaisia eroja. Kehitysvammaiset eivät siis ole yhdenvertaisessa asemassa keskenään eivätkä suhteessa muihin kansalaisiin. Toisena esimerkkinä rakenteellisesta syrjinnästä voi mainita vaikkapa sen, ettei diabeetikoita ole hyväksytty vuodesta 2018 lähtien varusmiespalvelukseen, vaikka yksittäiset diabeetikot ovat aiemmin voineet hakemuksesta suorittaa sen.

Hyvässä vastauksessa ei tarvitse osata nimetä positiivista, negatiivista tai rakenteellista erottelua, mutta kuvauksesta käy ilmi erilaisia erottelun muotoja. Erottelua voi tarkastella luontevasti eri elämänalueilla, kuten harrastuksissa, opinnoissa tai työelämässä. Konkreettiset esimerkit valaisevat asiaa.

4 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa yhden tavan erotella vammaisia muista kansalaisista.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa kaksi tapaa erotella vammaisia muista kansalaisista ja hyödyntää vastauksessaan aineistoa.

12 pisteen vastauksessa kokelas ryhmittelee johdonmukaisesti erilaisia tapoja erotella vammaisia muista kansalaisista ja hyödyntää vastauksessaan aineistoa.

Huippupisteiden vastauksessa kokelaan vastaus kattaa keskeisimmät erottelutavat ja osoittaa hyvää ymmärrystä vammaisten kohtelusta yhteiskunnassamme.

7.2. (15 p.)

Yhdenvertaista kohtelua lain edessä voi pitää yhtenä hyvän elämän edellytyksenä. Aineiston 7.A tapaus näyttäisi osoittavan, ettei tuo edellytys toteudu ainakaan kaikkien vammaisten tapauksessa. Esimerkiksi kehitysvammaisille ei ole saatavilla Suomen perustuslain 16. §:n implikoimaa toisen asteen koulutusta samalla tavalla kuin ei-vammaisille. Siitä syystä he eivät myöskään pääse siirtymään jouhevasti työelämään, jos pääsevät ollenkaan. Hyvässä vastauksessa pohditaan, kuuluvatko koulutus ja työnteko hyvän elämän edellytyksiin.

Hyvässä vastauksessa pohdintaa laajennetaan muihin mahdollisiin hyvän elämän edellytyksiin. Edellytyksiä ei tarvitse käsitellä mitenkään kattavasti. Hyvässä vastauksessa tarkastellaan kuitenkin sellaisia, joiden voi katsoa perustellusti olevan keskeisiä, kuten vapaus, turvallisuus, terveys, riittävä toimeentulo, mahdollisuus sosiaalisten suhteiden muodostamiseen sekä mahdollisuus toimintaan kansalaisena ja erilaisissa yhteisöissä. Hyvä vastaus on järkevää rajata sellaisiin, jotka ovat tunnetusti erityisen tärkeitä tai ongelmallisia vammaisille. Niinpä voi pohtia esimerkiksi seksuaalisuutta hyvän elämän edellytyksenä. Pitäisikö esimerkiksi kehitysvammaisilla olla samat mahdollisuudet perustaa perhe kuin muillakin ihmisillä? Nykytilanne on se, että heidän seksuaalioikeuksiaan rajoitetaan käytännössä hyvin laajasti. Vastauksessa voi pohtia myös elämän edellytyksiä ylipäänsä. Suomen aborttilainsäädäntö sallii raskaudenkeskeytyksen sikiön oletetun kehitysvammaisuuden perusteella 24. raskausviikolle asti. Tuon ikäisenä sikiö kykenee elämään jo kohdun ulkopuolella. Tietävästi yli puolet Down-sikiöistä abortoidaan Suomessa. Tämä herättää monia vakavia kysymyksiä. Vastauksen kannalta yksi relevantti kysymys on se, vähentääkö tällainen aborttioikeus kunnioitus-

ta kehitysvammaisten perustavinta ihmisoikeutta kohtaan, oikeutta elämään. Kyse on siis siitä, minkälainen yhteiskunnallinen viesti kehitysvammaisten sikiöiden aborttioikeudella halutaan välittää. Mitä sillä halutaan kertoa syntyneille kehitysvammaisille?

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin asiaankuuluvia näkökohtia yhteiskuntamme kyvystä turvata vammaisille hyvän elämän edellytykset.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii asiaa perustellusti hahmotellen hyvän elämän edellytyksiä yleisesti tai vaihtoehtoisesti selvittäen ainakin kahta hyvän elämän edellytystä seikka-peräisemmin.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii asiaa perustellusti vammaisten näkökulmasta keskeisten hyvän elämän edellytysten suhteen.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi liittämällä sen johonkin ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun vammaisista tai vertaamalla Suomen tilannetta johonkin muuhun maahan tai historiaan.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöihin ”ihmisarvo, ihmisen arvokkuus ja ihmisoikeudet, ihmisoikeusasiakirjoja” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”ihmisoikeudet”. LOPS03:n kurssilta Yksilö ja yhteisö (ET3) löytyvät vastaavat sisällöt ”ihmisoikeudet, ihmisoikeussopimukset”.

8. Perinteet ja muuttuva maailma (30 p.)

Tehtävän aineistot 8.A–8.E esittävät erilaisia tapahtumia viime vuosilta. Yhteistä kaikille aineistoille on kulttuuriin (mukaan lukien uskontoon) liittyvän perinteen jännite tai yhteensovittamattomuus nykymaailman arvojen ja elämäntavan kanssa. Espanjassa härkätaistelut kuuluvat kulttuuriperintöön, mutta ne ovat joutuneet eläinoikeusaktivistien ja monien muidenkin eläinten kohtelusta huolta kantavien ihmisten kritiikin kohteeksi. Juutalaisvaltio Israelissa ei ole perinteisesti saanut tehdä töitä sapattina eli juutalaisten lepopäivänä. Tästä syystä kon-

servatiivinen ministeri erosi protestiksi valtionyhtiön sapattityötä vastaan. Myös suomalaisessa kristillisessä kulttuurissa on perinteisesti pyhitetty lepopäivä. Tämä on ristiriidassa ihmisten muuttuneiden elämäntapojen ja arvojen ehdoilla tapahtuneen kauppojen aukiolon vapauttamisen kanssa. Myös vaatimukset yhtenäisistä ihmisoikeuksista asettavat jotkin perinteet vaikeaan asemaan. Sukupuolineutraali avioliittolaki herätti Suomessa vastustusta, joka johti Aito avioliitto -kampanjaan. Sen tavoitteena oli lain kumoaminen ja perinteisen avioliittomallin säilyttäminen. Jalkapallokulttuuri on levinnyt maailmassa lähes joka kolkkaan, mutta Brasilian MM-kilpailujen ajoitus asetti erityishaasteita paastoaville muslimipelaajille.

8.1. (15 p.)

Yksilöt voivat suhtautua kulttuurin muutokseen eri tavoin. Konservatiiviksi kutsutaan henkilöä, joka haluaa vaalia yhteisönsä perinteisiä arvoja ja toimintatapoja sekä mahdollisesti vastustaa muutoksia niihin. Aineiston juutalaisministeri ja Aito avioliitto -kampanjan kannattajat ovat näin ymmärrettyinä konservatiiveja. Liberaali on puolestaan henkilö, joka korostaa yksilön vapautta valita arvonsa ja toimintatapansa, mikäli se ei uhkaa toisten yksilöiden vastaavaa vapautta. Hän voi itse elää perinteisten arvojen mukaisesti, mutta hänellä ei ole sinänsä mitään sitä vastaan, että kulttuuri muuttuu. Liberaali suhtautuu näin myönteisesti siihen, että toiset elävät toisenlaisten arvojen mukaisesti, jos tämä ei uhkaa hänen eikä kenenkään muunkaan vapautta. Aito avioliitto -kampanjan vastustajat voi tulkita liberaaleiksi, jotka kokevat vapautensa uhatuksi.

Suhtautumista kulttuurin muutokseen voi eritellä myös muista näkökulmista. Tyypillisesti yksilöt toimivat lähimmän sosiaalisen yhteisönsä odottamalla tavalla, mutta he voivat myös poiketa siitä. Yhdentymisellä (integraatio) tarkoitetaan sitä, että yksilö tai yhteisö mukauttaa omia perinteitään sopivaksi muuttuneeseen tilanteeseen. Tästä voi olla kyse, kun kristitty suomalainen tulkitsee, että kaupassa voi asioida lepopäivänä. Hän saattaa myös ajatella, että välttämättömän työn tekeminen pyhäpäivänä on sopivaa hengellisessäkin mielessä. Tällaisena työnä on vanhastaan pidetty esimerkiksi sairaanhoitotyötä, nykyään montaa muutakin työtä, kenties myös työskentelyä kaupassa. Myös Brasilian MM-kisoissa pelanneiden muslimipelaajien suhdetta ramadanin viettoon voi jäsentää mukauttamisen näkökulmasta. Osa pelaajista katsoi Karim Benzeman tavoin pelaamisen olevan yhteensopivaa paaston kanssa, osa taas pidättäytyi paastosta pelipäivinä. Ääritapauksessa yhdentyminen saattaa johtaa sii-

hen, että yksilö tai yhteisö hylkää kokonaan oman perinteensä ja sulautuu valtakulttuuriin. Tätä kutsutaan sulautumiseksi (assimilaatio). Joidenkin perinteiden hylkääminen katsotaan moraalisesti aiheelliseksi. Esimerkkinä tällaisesta voi hyvällä syyllä pitää härkätaisteluista luopumista.

Toisenlainen suhtautumistapa on eristäytyminen (separaatio), jossa yksilö tai yhteisö ei hyväksy muuttunutta tilannetta, vaan eristäytyy elämään vanhojen perinteiden mukaisesti muusta yhteiskunnasta välittämättä. Tällaista suhtautumista edustaa aineiston ortodoksijuutalaismies, joka ei hyväksy minkäänlaista työtä sapattina. Eristäytyminen voi johtaa äärimmäiseen vieraantumiseen (marginalisaatio), johon liittyy sosiaalista ja taloudellista huonosuaisuutta sekä mahdollisesti avointa kapinaa valtakulttuuria kohtaan. Aito avioliitto-kampanjan mielenosoituksineen voi tulkita osoitukseksi eristäytymisestä tai vieraantumisesta. Tämän kampanjan erityispiirre oli se, että siinä vaadittiin kaikkia muitakin yhteiskunnan jäseniä omaksumaan ennen vallalla ollut, mutta nyt vähemmistöön jääneiden käytäntö. Tämä on tyyppillinen ilmiö konservatiivisille liikkeille, jotka joutuvat hiljalleen vähemmistöön yhteiskunnan liberalisoitumisen seurauksena.

Hyvässä vastauksessa ei tarvitse tuntea integraation, assimilaation, separaation ja marginalisaation käsitteitä. On kuitenkin tärkeää, että vastauksesta tulee esiin selkeä ymmärrys erilaisten suhtautumistapojen eroista. On perusteltua erottaa ainakin konservatiivinen ja liberaali suhtautumistapa toisistaan.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellen yhden tavan suhtautua kulttuuriseen muutokseen tai hajanaisia huomioita kahdesta eri vaihtoehdosta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii muutosta kahdesta eri näkökulmasta perusteita esittäen tai tekee seikkaperäisen ja johdonmukaisen arvion jommastakummasta näkökulmasta. Hän hyödyntää vastauksessaan aineistoa.

12 pisteen vastauksessa kokelas esittää monipuolisen ja johdonmukaisen arvion perinteiden asemasta ja erilaisista tavoista suhtautua kulttuuriseen muutokseen. Hän hyödyntää vastauksessaan aineistoa.

Huippupisteiden vastauksessa kattava, johdonmukainen ja monipuolinen analyysi yhdistyy sujuvasti aineiston tulkintaan.

8.2. (15 p.)

Tehtävä antaa mahdollisuuksia kehitellä vastausta eri suuntiin. Kokelas voi käyttää omia tai aineiston esimerkkejä. Joka tapauksessa väitettä kulttuurien globalisaation etenemisestä ei oteta hyvässä vastauksessa itsestään selvänä totuutena. Kriittistä näkökulmaa vastaukseen voi tuoda esimerkiksi pohtimalla, miksi jotkin kulttuuriset piirteet näyttävät säilyvän hyvin vahvoina ja miksi eri alueilla tai yhteisössä muutos tapahtuu – jos sitä tapahtuu – eri tavoilla.

Yhtenä esimerkkinä voi tarkastella aineiston 8.A esimerkkiä jalkapallosta, jota pelattiin vielä 1800-luvulla pääosin Brittein saarilla, mutta joka on levinnyt sittemmin ympäri maailmaa ja on tiettävästi nykyisin maailman suosituin urheilulaji harrastajamääriltään. Muutos on ollut nopeaa, ja samalla eri maiden omat jalkapallokulttuurit, jotka olivat ennen selkeästi tunnistettavissa muun muassa pelitavaltaan, ovat alkaneet muistuttaa yhä enemmän toisiaan. Yhtenä syynä tähän on kenties ollut halu tavoitella rahaa ja menestystä. Siksi on otettu mallia niistä maista ja seuroista, jotka menestyvät kaikista parhaiten. Muutokseen on vaikuttanut myös pelaajien liikkuvuus maista ja maanosista toiseen. Näin erilaiset kulttuurit kohtaavat yhä useammin. Varsinkin jalkapallomaailman huipulla on ennemminkin sääntö kuin poikkeus, että joukkueet koostuvat pelaajista ympäri maailmaa. Näin huippu-urheilijan maailma on lähes samanlainen riippumatta maasta tai kulttuurista, jossa hän elää.

Edelleen voi arvioida, miksi jalkapallo ei ole kuitenkaan onnistunut nousemaan suosituimmaksi urheilulajiksi kaikkialla. Esimerkiksi Suomessa pesäpallo on edelleen suosituin laji monilla pienemmillä paikkakunnilla. Tässä yhteydessä on mielekästä myös arvioida, mitkä kulttuuriset syyt estävät tai hidastavat muutosta. Jalkapallon tapauksessa voi pohtia esimerkiksi sitä, mikä rajoittaa naisjalkapallon suosion kasvua.

Aineistosta riippumattomia esimerkkejä ovat jättimäisten kansainvälisten vaatekauppaketjujen ja McDonald'sin kaltaisten pikaruokaketjujen levittäytyminen ympäri maailmaa. Tämä herättää kysymyksen, päädymmekö lopulta tilanteeseen, jossa ihmiset pukeutuvat ja syövät

kaikkiolla samalla tavalla. Tämä kehitys, joka voi johtaa kulttuurien monimuotoisuuden vähentymiseen, on aiheuttanut erilaisia vastareaktioita. Ne ilmenevät esimerkiksi lisääntyneellä kiinnostuksella paikalliseen ja alueiden ”alkuperäiseen” kulttuuriin. Esimerkiksi McDonald’sin aukaiseminen Vatikaanissa herätti suurta vastustusta. Tämä saattaa liittyä katolisen kirkon vahvaan asemaan italialaisessa kulttuurissa tai italialaisten ylpeyteen omasta ruokakulttuuristaan, jota pikaruokaravintolan avaamisen katsottiin loukkaavan.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin huomioita kulttuurien globalisaatiota koskevista väitteistä.

8 pisteen vastauksessa kokelas antaa ainakin yhden sattuvan esimerkin ja esittää sen perusteella arvion tehtävänannon väitteestä.

12 pisteen vastauksessa kokelas antaa vähintään kaksi sattuvaa esimerkkiä ja arvioi niiden perusteella tehtävänannon väitettä johdonmukaisesti, monipuolisesti ja kriittisesti.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esittämällä useampia sattuvia esimerkkejä ja arvioimalla väitettä mielekkäässä historiallisessa viitekehityksessä.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Kulttuurit katsomuksen muovaajina (ET4) sisältöön ”kulttuurin käsite ja merkitys sekä sen erilaiset luokittelut ja käyttötavat, kulttuuri merkityksiin perustuvana inhimillisenä toimintana, erilaisia teorioita kulttuurien kehityksestä ja suhteesta toisiinsa” sekä kohtaan ”kulttuuriperintö: tapakulttuurin monet muodot, kulttuurinen itseilmaisuu, kulttuurin vaikutus yksilön maailmankuvaan ja elämäntapaan”. Niin ikään se kytkeytyy kurssin Katsomusten maailma (ET5) sisältöön ”kristinuskon, islamin ja juutalaisuuden sekä joidenkin muiden uskontojen ja maailmankatsomuksellisten järjestelmien – oppi, elämäntapa ja suhde yhteiskuntaan”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssiin Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4), erityisesti sisältöihin ”kulttuurin käsite ja merkitys ennen ja nyt” ja ”kulttuurien ja sivilisaatioiden vuorovaikutus”.

9. Kulttuuriset ihanteet (30 p.)

Kulttuuriset kauneusihanteet ohjaavat yksilöiden toimintaa monin eri tavoin. Ne saattavat myös alistaa yksilöitä toimimaan tavoilla, joita he vierastavat. Esseisti Anu Silfverberg käsittelee asiaa omakohtaisten kokemustensa nojalla aineistossa 9.A.

9.1. (15 p.)

Brittiläisen taidekriitikko John Bernerin väitteet ”Miehet katsovat naisia” ja ”Naiset katsovat itseään katsottavana” kuvaavat miesten ja naisten välisiä suhteita sekä naisten suhdetta itseensä. Arvio väitteistä edellyttää jonkinlaista tulkintaa väitteiden merkityksestä. On luontevinta tulkita väitteitä aineiston kontekstissa, mutta tehtävänanto ei sinänsä vaadi sitä. Väite ”Miehet katsovat naisia” ei ilmaise pelkästään sitä, että miehet osoittavat kiinnostustaan naisia kohtaan. Se kuvaa myös sitä, että miehet katseellaan määrittävät sitä, millaiselta naisten pitäisi näyttää miellyttääkseen miehiä. Tällä tavalla miehet objektivoivat ja alistavat naisia. Katse on näin vallankäytön väline. Väite ”Naiset katsovat itseään katsottavina” kuvaa puolestaan naisen objektivoitua ja alistettua asemaa. Nainen ei määritä itse sitä, millainen hän on tai millainen hänen pitäisi olla. Nainen tarkastelee itseään miehen katseen kautta. Tyypillisesti tuo mies on vieras. Tällainen tulkinta Bernerin väitteistä nousee luontevasti aineistosta. Muunkinlainen tulkinta on mahdollinen, mutta sen tulee olla hyvin perusteltu.

Arviossa voi kiinnittää huomiota siihen, että suinkaan kaikki naiset eivät ole miesten katseen kohteita tai alistu katseen määriteltäväksi. Silfverberg kertoo maskuliinisesta lesbokaveristaan, joka sai kävellä rauhasa kadulla. Katse vaikuttaakin ennen kaikkea sellaisiin naisiin, jotka vielä hakevat itseään. Kyse on tavallisesti nuorista tytöistä, juuri sellaisista, jollainen Silfverbergkin oli opiskeluaikoinaan. Se ei vähennä heitä katsovien miesten vastuuta toiminnastaan. Päinvastoin. Edelleen voi huomauttaa, että naisten objektivoinnista kärsivät välillisesti kaikki muutkin naiset ja sitä kautta myös miehet, alistivat he naisia tai eivät.

Voi myös huomauttaa, että miehetkin ovat tietyllä tavalla kulttuuristen ajattelutapojen vankeja. He ovat saattaneet poikavuosinaan oppia bussipysäkeillä Hennes & Mauritzin mainoksista, miltä puolialastoman naisen pitäisi näyttää. Naiskauneusihanne on osaltaan kaupallinen tuote. Mikäli haluamme muuttaa tuota ihannetta, on puututtava myös mielikuvia tuot-

tavaan mainontaan. Se voi tosin olla vaikeaa vapaaseen markkinatalouteen uskovissa länsimaissa. Koulutuksen tie on kenties suurempi ja varmempi.

4 pisteen vastauksessa kokelas antaa mielekkään tulkinnan toisesta väitteestä.

8 pisteen vastauksessa kokelas tulkitsee kumpaakin väitettä mielekkäästi.

12 pisteen vastauksessa kokelas perustelee tulkintansa kummastakin väitteestä johdonmukaisesti aineiston tai muiden asiaa koskevien tietojensa varassa.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää tulkintaansa tekemällä esimerkiksi varauksia siitä, minkälaisiin tilanteisiin väitteet sopivat, minkälaisiin eivät.

9.2. (15 p.)

Yhteisön ihanteilla voi katsoa olevan hyvin merkittävä rooli yksilön identiteetin muotoutumisessa. Ei pelkästään toisten ihmisten katseet, vaan myös heidän sanansa määrittävät yksilön tapaa nähdä itsensä. Hyvässä vastauksessa voidaan edelleen tarkastella yhtenä esimerkkinä naisten identiteetin muotoutumista suhteessa miehiin, mutta näkökulmaa tulisi avartaa muihin tilanteisiin. Jos esimerkiksi lukiolainen saa toistuvasti kuulla kavereiltaan, vanhemmiltaan tai opettajiltaan, että hän olisi hyvä lääkäri tai insinööri, voi hän alkaa itsekin uskoa niin. Tällä tavalla hän saattaa tulla valinneeksi itselleen opintosuunnan ja ammatin. Tämä ei tietystikään tarkoita, etteikö nuori olisi voinut itsekin päätyä samaan ratkaisuun. Kyse on siitä, että yhteisön ihanteet ja toiminta vahvistavat osin kenties vielä epävarman valinnan.

Yhteisön ihanteiden ei tarvitse olla aina julkilausuttuja eikä edes todellisia. Yksilön kuvitelmat siitä, millainen hänen tulisi olla toisten silmissä, vaikuttavat identiteetin muotoutumiseen vastaavalla tavalla kuin toisen ihmisen todellinen katse tai sanat. Kuvitelmia voidaan myös tuottaa ulkopuolelta, ja ne ovat alttiita manipulaatiolle. Tästä syystä mielikuvamainonta on erityisen tehokas ja salakavalakin keino vaikuttaa yksilön ajatteluun. Aineisto tukee tämän-suuntaista pohdiskelua.

Vastauksessa on luontevaa tarkastella erilaisia yhteisöjä identiteetin tuottajina. Tällaisia yhteisöjä voivat olla esimerkiksi koti, koulu, harrastus, työ, kansalaisjärjestö, poliittinen puolue ja sosiaalinen media. Väljempiä yhteisöjä voivat olla erilaiset faniryhmät tai vaikkapa jotakin tiettyä merkituotetta käyttävät henkilöt, joiden ei tarvitse edes tuntea toisiaan. Kullakin yhteisöllä on omat ihanteensa. Yhteisön todelliset ihanteet ovat sosiaalisesti jaettuina. Niiden hyväksyminen liittyy yksilön osaksi yhteisöä, kun taas niiden kyseenalaistaminen loitontaa yhteisöstä. Ihanteilla vedetäänkin rajaa ”meidän” ja ”muiden” välille. Koska kukin yksilö kuuluu väistämättä useampaan sosiaaliseen yhteisöön, hänellä on yhtä aikaa tarjolla useita erilaisia identiteettiä osoittavia, jotka saattavat vetää eri suuntiin. Esimerkiksi urheiluseurassa tarjotut ihanteet voivat olla varsin erilaisia kuin vaikkapa koulussa.

Voi myös huomauttaa, että yhteisön tosiasialliset tai oletetut ihanteet perustuvat tyypillisesti erilaisiin kertomuksiin, narratiiveihin. Yksilöt yhtäältä sovittavat itseään näihin kertomuksiin, toisaalta luovat niitä itse ammentuen omista kokemuksistaan ja muistoistaan.

4 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin asiaankuuluvia huomioita yksilön identiteetin muotoutumisesta suhteessa yhteisön oletettuihin tai tosiasiallisiin ihanteisiin.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii monipuolisesti yksilön identiteetin muotoutumista suhteessa yhteisön oletettuihin tai tosiasiallisiin ihanteisiin.

12 pisteen vastauksessa kokelaan pohdinta on monipuolista ja osoittaa vakuuttavasti identiteetin muotoutumiseen vaikuttavien tekijöiden erilaisuuden ja keskinäiset jännitteet.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan selvittämällä tarkemmin esimerkiksi kertomusten merkitystä yhteisön ideaalien ja sitä kautta yksilön identiteetin muotoutumisessa.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöön ”identiteetti, elämänvalinnat ja elämänhallinnan keinot: yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä, perimän ja ympäristön merkitys”. Se kytkeytyy myös kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”ihminen sosiaalisena olentona – tunnistussuhteet ja merkitykselliset toi-

set, roolit ja yhteisölliset normit”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Hyvä elämä (ET1) sisältöihin ”elämönhallinnan keinot: yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä, perimän ja ympäristön merkitys” ja ”identiteetin muodostaminen ihmisen elämänsä aikana sekä eettiset valinnat eri elämäntilanteissa” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”ihminen sosiaalisena olentona”.